

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN–HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA–KNOWLEDGE DATABASE

ÁCS, Tivadar

Jetting Károly a magyar Robinson / Károly Jetting the Hungarian Robinson

Eredeti közlés /Original publication:

in: Ács Tivadar: *Akik elvándoroltak*, 1940, Budapest, 106–114. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR – 000.003.249

Dátum/Date: 2018. december / December

filename: acstivadar_1940_JettingKaroly

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

ÁCS, Tivadar: Jetting Károly a magyar Robinson / Károly Jetting the Hungarian Robinson, *AHU MATT*, 2018, **pp. 1–7.** old., No. 000.003.249

<http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

az Afrikai Kutatási és Kiadási Program archívumában / in Archive of the African Research and Publication Program (Érd)

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika–kutatás, Jetting Károly kalandos élettörténetének rövid leírása

African studies in Hungary, a short description of Károly Jetting's adventurous life story

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK-, DOKU-
MENTUM- ÉS ADAT-TÁR / THE FIRST HUNGARIAN FREE
ELECTRONIC SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS,
STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* Magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára / Writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* Az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött. / The materials in the database are free but access or downloading are subject to registration.

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig. / The African–Hungarian Union is a non–profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

JETTING KÁROLY A MAGYAR ROBINSON

ÁCS, Tivadar

in: *Akik elvándoroltak*, 1940, Budapest, 108–114. old.

Selkirk Sándor robinsoni kalandjai a XVIII. század közepén már ugyanúgy hatottak a képzeletre, mint manapság, a Föld felfedezése után, a repülés korszakában. Sokan keresték az ismeretlen szigeteket s az új Defoeakat, azonban a fölfedezetlen és átkutatlan szigetek már csak Verne regényeiben léteztek s Defoe is Verne helyettesítette, a megtörtént esetek krónikása helyett az elképzelt kalandok valószínű mesemondója. Robinson Cruzoe története csak egyszer született meg! Azaz, hogy még egyszer! De még kalandosabban, érdekesebben, szívesebben, mint Defoe Dániel elbeszélésében. És akkor is egy pozsonyi magyar fiúval. Ha olvassuk változatos kalandjait, arra kell gondolnunk, hogy az igazi Robinson nem is a Mas-a-tierra-sziget Selkirkje volt, hanem a Földközi-tenger Comino-szigetének Jetting Károlya, a pozsonyi lakatosinasból angol konzullá Jett honfitársunk.

Jetting Károly életregénye még érdekesebben indul, mint minden eljövendő kalandoré. 1730. szeptember 13-án született Pozsonyban. Atyja jómódú lakatosmester volt és megengedhette azt az akkor még nem gyakori lehetőséget, hogy fiát gimnáziumba adja. Őt gimnáziumi osztályt sikeresen ki is állt, mikor atyja meghalt s özvegy anyjával együtt rászakadt a nyomorúság. A fiatal Jetting egy darabig megpróbálkozott atyja örökében a műhely felvirágoztatásával, azonban – mint a jelenségek mutatják – nem sok sikerrel, mert röviddel atyja halála után édesanyja társaságában kénytelen volt Bécsbe költözni s a rokonok támogatását kikérni. A bécsi rokonok szereztek is állást a fiatal Jettingnek, de ifjú hősünk – mi tagadás benne – nem becsülte meg magát. Egy előkelő ügyvéd fogadta írnokának. Az eleveneszű Jetting meg is felelt új munkahelyén, de a nélkülözések hónapjaiban kiéhezett írnok az ügyvéd bevételeit csenegetni kezdte, mígnem gazdája rájött és barátságosnak aligha mondható gesztusok kíséretében kitette szűrét. Jetting vette a vándorbotot s édesanyja szégyenkönnyeitől kísérve

visszafelé tartott szülőhazájába, Pozsonyba. Hogy-hogynem, útján egy előkelő angol turistával akadt össze, akinek kitárta lelkét s aki magához is fogadta komornyiknak. Így jutott Londonba, új gazdája – egy nagynevű londoni magánbankár – házába, ahová nemsokára édesanyja is, mint a londoni bankár kulcsárnője, követte. Két évig hűségesen szolgálta a londoni bankárt, de kalandokért hevülő fiatalsága nem bírta a szobainasok egyforma napirendjét s arra kérte urát, hogy valamilyen egzotikus országban szerezzen állást számára. Kívánsága teljesült, mert gazdája Sain Luisban, Sénégal mostani francia gyarmat fővárosában, a hasonnevű folyó torkolatánál, szerzett is a külügyminisztérium útján részére pozíciót, ami annál is hihetőbb, mert Anglia az 1713-ban megszerzett Gibraltár után akkor már hosszú évtizedeken át szívós erőfeszítéseket tett a nyugat-afrikai part megszerzésére, benépesítésére és gazdasági kihasználására.

Jetting Károly 1772. október 26-án indult a Themse-partjáról és a következő év január 17-én, több napi vihar után, közel már Sénégal torkolatához, a térképen fel nem tüntetett sziget közelében hajótörést szenvedett. A zátonyra futott hajóról többen a nyugatafrikai, rio-de-oroí partokra eveztek, ahol a mórok, a harcias régebat-törzsbeliek azonnal fogságra vetették őket, a hajóra pedig egyik emberüket menesztették azzal az üzenettel, hogy ők a marokkói szultán alattvalói s a fogságba vetett hajótörötteket nem ölték meg, egyéb céljuk pedig nincs, mint a hajó elmozdítható értékeit megkaparintani. Jetting nem nagyon bízhatott a barnaképű követ ígéretében, hanem néhány viszsamaradt társával a hajó bordázatából tutajt ácsolt és a már említett szigetre igyekezett átmenteni magát sorstársaival együtt. Azonban szerencsájük nem volt, mert a hullámok lesodorták őket a gyengén eszközölt tutajról és egy sziklához hajtották az életükkel versenytűszó menekülőket, ahol már a mórok várták őket, akik őt is, a kapitányt is, meg vagy húsz társukat közrefogták és falujukba, valószínűleg a rio-de-oroí mai Villa Cisnerosba kísérték. Sorsuk aztán már közönséges rabszolgasors lett.

Jetting gazdája úgy látszik nem volt valódi rabszolgatartó, mert felszabadította őt, de így sem maradt egyéb lehetőség számára, minthogy egy másik mór szolgálatába álljon. Ez az új gazdája igen gazdag, nagytekintélyű embernek számított, mert juhokból, ökrökből, lovakból és tizenhét tevéből állt a gazdasága. Mauretania vidékén a legnagyobb kereskedőnek ismerték, akinek összeköttetései Marokko keleti vidékéig is kiterjedtek. Nagy kereskedelmi útjaira Jettinget is magával vitte,

legutóbbi útján pedig Marakechben, a szultán székhelyén, eladta egy Áron nevű zsidónak. Február 14-én indultak erre az útra s hosszú, szenvedésekkel teli út után érkeztek Marokko fővárosába.

Jettingnek szerencséjére Marokko piacán híre ment a hajótöröttek sorsának s így az angol konzul fülébe is eljutott, aki akkortájt még nem volt akkora úr, hogy egy angol állampolgárt, csak úgy egyszerűen kiszabadíthasson a rabszolgaságból. Legalább is a marokkói szultán birodalmában nem. Hiszen éppen száz évvel ezelőtt egyik vazallusa, az algeriai dey is úgy beszélt az európai hatalmak főkonzulaival, hogy egyszerűen felpofozta, ha kérdésére nem adtak kielégítő választ. Igaz ugyan hogy erre Hussein öfelsége alaposan ráfizetett, mert a franciák ezt már nem vághatták zsebre, hanem kifüstölték még az írmagját is Algeriából. A marokkói angol konzulnak is meg kellett kerülni a problémát s egy emberbarát arab nagykereskedőt kért fel Jetting és társainak kiváltására. Az üzlet létrejött s az arab kereskedő foglyát Marokkó nyugati kikötőjébe, Ezz-Szuvejrába, a mai Mogadorba vitette. Mikor a marokkói szultán meghallotta, hogy az angol konzul így játszotta ki az ő jogrendjét, éktelen haragra lobbant és halálra kerestette a rabszolgaszabadító arabot. Ez a haragja alig két hónapig tartott, mert a közelgő angol flotta híre alaposan lelohasztotta harci kedvét, úgy, hogy a többi angol hajótöröttet is ki kellett váltani és útnak indítani a Földközi-tenger egyik kikötőjébe, a szőnyegeiről híres Robotoba, Francia Marokkó mai fővárosába, Rabatba, ahová Jetting is érkezett. A húsz napi szaharai sétába belefáradt hajótörötteket az angol konzul látta el minden szükségessel és négy napig, hajójuk indulásáig az ő vendégei voltak. Augusztus 25-én indultak Rabatból, egy hét múlva, szeptember 3-án az angol Gibraltár átellenében levő Tangerbe érkeztek, honnan a spanyol konzul Cadizba vitette őket, ahonnan végre hazavitorlázhattak Angliába.

Jetting Károly december 11-én érkezett Londonba. Esetük alaposan felkavarta Anglia nyugalmát, úgyhogy még a király is fogadta hősnöket s akinek töviről-hegyire el kellett mesélnie a vele történeteket. Az angol királyt meghatotta a hajótöröttek sorsa s a szeretet és a gondoskodás számtalan jelével halmozta el őket, Jettinget pedig kinevezte marseillei konzulává. Jetting jótevője, az angol bankár is ki akarta részt venni a hajótöröttek felségélyezéséből és volt szobainasának, most már hazája konzulának ezer font sterlinget adományozott.

Jetting tehát újra vitorlát bontott, hogy elfoglalja, új, díszes pozícióját a dél-franciaországi kikötőben. Ez a tengeri útja, ha lehet, még

szerencsétlenebb volt, mint mikor először szállt hajóra. Hajójuk viharba került s a szélvész ereje messze sodorta őket a tuniszi partok felé, ahol a hírhedt tuniszi kalózhajók elfogták őket, láncraverték és a hajófenékbe zárták. Így, összeláncolva hajtották őket a kikötőből Tunisz piacára, ahol licitáltak rájuk. Jetting egy Selim nevű töröknek lett a rabszolgája, aki a tengerparti kereskedelmet folytatta s útjára néha szolgáját is magával vitte. Így esett, hogy a török egy ízben, midőn hajójára akart felkúszni, a kötélhágcsóról a vízbe lépett és csak Jetting jelenléte, sőt lélekjelenléte mentette meg a biztos hullámsírból. Mikor Jetting kihúzta török gazdáját a vízből, az barátjává fogadta és igyekezett rábeszélni, hogy térjen át az ő hitére. A pozsonyi magyar erre nem volt hajlandó. A hálás török már ezt sem bánta, hanem szabaddá tette, sőt ezer zocchinoval telt erszényt is átnyújtott neki a búcsúzkodásnál. Nem úgy ám a török fia; aki igen rossz néven vette atyja nagylelkűségét és mikor Jetting már elhagyta a tuniszi városkaput, hat törökkel rácsapott, elszedte tőle az ezer régi olasz aranyat, lovához kötötte, majd egy tanyahelyre vitte, ahol láncra verten, igen sanyarú viszonyok között, alantas dolgokat kellett meg cselekednie. Ez így ment jó pár hónapig, aztán megint kengyelhez kötötték s a fiatal Selir parancsnoksága alatt álló hajóra hajtották. Itt találta már fogságba esett társait is, mindegyiket az evezőpadhoz láncolva. Ő sem volt kivétel, tehát ő is húzta a gályalapátot és ette a tuniszi kalózok gályarabjainak bizony keserű kenyerét.

A kalózhajó hol erre, hol arra kódorgott a Földközi-tengeren. Jetting nem tudott számot adni útjukról. Csak arról tudott, hogy egyszer a tunisziaknál még hírhedtebb algériai kalózok támadták meg az ő hajójukat és ezek sem voltak valami tréfás legények. A Földközi-tenger vidékén borzalom fogott el mindenkit, aki csak rájuk gondolt. Évszázadok óta szinte korlátlan urai voltak a tengernek. Sem Ferdinánd, sem V. Károly Új-Indiákat felfedező és leigázó armadája nyomában sem juthatott a félelmetes algériai kalózvezér, Kair-Ed-Din Barbarossa flottájának. A lepantói ütközetben fél kezét vesztett Saavedra Miguel de Cervantes, a „Don Quijéte” költője is öt esztendőn át a padhoz láncolva húzta az algériaiak gályáját, míg rokonai ki nem váltották. Ez az uralmuk már két évszázada megrendíthetetlen volt, mikor elfogták a tunisziak hajóit és kényszerítették, hogy csatarendbe sorakozva ők is felvonuljanak a máltaiak hajói ellen. A keresztény gályarabok sehogy sem akartak a johaniták ellen harcolni, inkább tőlük várták felszabadulásukat. Új uraik ellen, a fogollyá lett tuniszi-

akkal egyetemben fellázadtak és a tengeri ütközet közepette a fedélzeten harcba bocsátkoztak. A véres zendülést a máltaiak ágyúí fejezték be, amennyiben szétlőtték az algériaiak egyik tuniszi hajóját, amelyeken Jetting is volt s mindenki úszva igyekezett életét menteni. Jetting, aki kitartó úszónak bizonyult, halál fáradtan az egyik máltai szigetre, valószínűleg a Cominora érkezett és itt élt egymagában kilenc álló hónapig. Csak kilenc hónap múlva érkezett egy hajó a szigetre és legnagyobb csudálkozására és keserűségére azokat a társait tette szárazföldre, akikkel együtt evezett rabláncra fűzve a tuniszi gályán. Úgy látszik, hogy ez a hajó a máltaiak Valletta kikötőjébe igyekezett és a keresztes lovagok birodalmába nem akart fehérarcú gályarabokkal befutni. A sok szenvedésen keresztülment gályarabok nem tehettek mást, mindent feltettek egy tétre. Megrohanták a tunisziak hajóját, kegyetlen kézitusában birtokba vették. Ennek a rohamnak értelmi szerzője Jetting volt, csakúgy mint az években a kamcsatkai partokon ugyancsak egy magyar, Benyovszky Móric így szerzett egy hajót magának és fogolytársainak a szabadulásra.

Jetting és társai ezzel a hajóval jutottak ki az Atlanti-óceánra, ahol összetalálkozott egy San Domingóból érkező hajóval, mely őt Londonba vitte.

Az angol fővárosban értesült arról, hogy protektora, a bankár meghalt. Távollétében állandóan istápolta háza rendbentartását végző édesanyját, akire 5.000 forintot hagyományozott végrendeletében. Édesanyja, fiának szerencsés megérkeztében nem bizonytalankodva, visszaköltözött Pozsonyba és magával hozta fiának még marseillei utazása előtt kiszemelt mátkáját. Volt nagy öröm, mikor a hosszú évek óta hírt sem adott Jetting megérkezett pozsonyi házukba. Az esküvőt persze nemsokára megtartották és itt éltek boldogan másfél évtizedig, a XVIII. század kilencvenes éveinek elejéig, mikor Jetting Károly meghalt.

Jetting írásba foglalta élettörténetét és annak megőrzését egyetlen fiára hagyta. A fiú meg is őrizte azt, sőt egy bécsi barátjával pár példányban ki is nyomatta. Egy példány elkerült még akkor a magyar nemzeti múzeumba is és ezt a címet viseli: „Der ungarische Robinson, oder Schichsale und wunderbare Abentheuer Karls Jetting, eines gebohrnen Ungars. Ein Beitrag zur Lander- und Menshenkenntniss. Wien. 1797.